

ФОРСАЙТ-ДОСЛІДЖЕННЯ: ПРОГНОЗ ЧИ ПЕРЕДБАЧЕННЯ ?

К. Руліцька, к. е. н., доцент

ORCID ID: 0000-0001-9395-1144

Львівський національний аграрний університет

© К. Руліцька, 2019

<https://doi.org/10.31734/agrarecon2019.01.003>

Руліцька К. Форсайт-дослідження: прогноз чи передбачення?

Майбутнє повинно бути контрольованим. Сучасні методології досліджень спроможні достовірно дати оцінку явищам, які відбуваються, та спроектувати бажане майбутнє. Моделювання можливих перспектив розвитку аграрних підприємств вимагає узагальнення знань про результати їхньої діяльності. Тенденції, які виявлені в процесі досліджень, повинні ґрунтуватися на фактах. Значний рівень нестабільності економіки країни вимагає перспективного інструментарію та багатого іноземного досвіду. Значущість форсайт-досліджень підтверджена результативністю великих форсайт-проектів у низці європейських країн.

Розглянуто механізми реалізації закордонних форсайт-досліджень та можливість їхнього застосування в умовах вітчизняних реалій. Проведене дослідження дало змогу виявити, узагальнити й порівняти спільні риси прогнозування і передбачення, спроектувати їх на досягнення бажаного майбутнього. Запропоновано розвивати технологію форсайт-досліджень за допомогою сфери ІТ для максимальної ефективності й результативності досліджень. Введено дефініцію «превентивне наукове моделювання», яка несе в собі зміст узагальнених методів прогнозування й передбачення. Пропонується її директивне закріплення. Запропоновано синергетичний ефект від використання великої кількості методів економічної діагностики спрямувати на бажаний відповідний кінцевий результат. Запобігання негативним наслідкам ставиться в пріоритеті над подоланням їхньої дії. Виокремлено тенденції альтернативних інструментів та методів дослідження. Автор переконаний, що технології форсайту відкриють нові обрії розвитку держави загалом та регіонів зокрема. Затребуваними повинні стати новітні підходи до реалізації омріяного майбутнього. Динамічний характер форсайт-досліджень дає змогу відстежувати весь хід реалізації процесу в досліджуваній галузі, тим самим охоплюючи достатньо вагомі відрізки часу.

Ключові слова: прогноз, передбачення, форсайт-дослідження, розвиток, майбутнє.

Rulitska K. Foresight Research: Forecast or Prediction?

The future must be controlled. Modern research methodologies are capable of reliably assessing the phenomena that occur and designing the desired future. Simulation of possible prospects for the development of agrarian enterprises requires a generalization of knowledge about the results of their activities. Trends in the research process should be based on facts. A significant level of instability in the country's economy requires promising tools and rich foreign experience. Significance of foresight research is confirmed by the effectiveness of large foresight projects in a number of European countries. The author examines the mechanisms of implementation of foreign foresight research and the possibility of their implementation in the conditions of domestic realities. The conducted research made it possible to identify, generalize and compare the common features of forecasting and prediction and to design them to achieve the desired future. It is proposed to develop onsite research technology with the help of IT technology for maximum efficiency and research effectiveness. The definition of "preventive scientific modeling" is proposed, which carries the content of generalized methods of forecasting and prediction. Its legislative consolidation is proposed. The synergetic effect from the use of a large number of methods of economic diagnostics is proposed to be directed to the desired corresponding end result. Prevention of negative consequences is placed in the priority overcoming the consequences of their actions. The trends of alternative tools and research methods are distinguished. The author is convinced that foresight technology will open new horizons for the development of the state in general and regions in particular. The newest approaches to realizing a dream come true should become new. The dynamic nature of onsite research provides an opportunity to keep track of the entire course of the process in the research field, thus covering sufficiently significant segments of time.

Key words: forecast, prediction, foresight research, development, future.

Постановка проблеми. Відомо, що загальна стратегія розвитку здебільшого базується на консервативних методах дослідження. Станом на тепер вітчизняні дослідники здійснюють лише поодинокі спроби осучаснення методів досліджень, однак досі це не зафіксовано у нормативних документах. Йдучи в ногу з часом, ми зобов'язані залучати сучасні методи, методики та методології досліджень задля отримання достовірних результатів. Інформації про загальні тенденції розвитку недостатньо для попередження негативних наслідків можливого майбутнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням форсайт-досліджень присвячені праці Горіховського М. В. (2017), Gracht, H. A. et. al. (2015), Карасьова О. І. та Вишневського К. О. (2017), Ксьонової О. В. (2018), Цедік М. Г. (2013) та інших науковців (Руліцька, 2013; 2014). Опрацьовано та проаналізовано процеси передбачення за допомогою форсайт-досліджень здебільшого в системі управління (Макроекономічний прогноз на 2020–2022 роки; Рабочая книга по прогнозированию, 1982), проте відкритими і не вирішеними залишаються проблемні питання, які пов'язані з обґрунтуванням методології форсайт-досліджень саме в аграрній сфері.

Постановка завдання. Завданням нашого дослідження є знаходження відповіді на запитання, що міститься в темі наукової статті.

Методика дослідження та матеріали. Використовуючи наявні результати досліджень учених за допомогою узагальнення, порівняння та виокремлення ми прагнемо знайти відповідь на запитання, яким інструментарієм потрібно володіти на практиці для комплексного дослідження явищ і процесів у майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Загальна концепція майбутнього спроможна характеризувати стан економіки і політичної сфери, тобто глобальні тенденції розвитку. Нам ві-

домі й інші синоніми досліджуваних явищ прогнозування та передбачення. Із схожих понять зустрічаємо, зокрема, «проорокувати», «пророчити», «призвіщати», «провіщати», «передбачати», «провидіти» та ін. Не хочемо зводити таку тему наукового дослідження до містичних процесів, однак вислів «проорокувати майбутнє» має місце і в економічних процесах.

Комплексні дослідження конкретних проблем можуть здійснювати не лише державні органи й наукові установи, а й різні громадські організації, однак через брак коштів це зводиться нанівець. Фактично є два варіанти: перший – це діяти «по факту», тобто, коли майбутнє здійснилося, і другий – моделювати майбутнє самому, тобто вчиняти низку заходів для досягнення поставленої мети. Як на нас, то другий варіант не лише доцільний, саме він допомагає уникнути безлічі непотрібних дій та й зрештою уникнути розтрати коштів на подолання наслідків.

Форсайт як інструмент створення спільного майбутнього зазвичай стосується розвитку країн, галузей, концернів або регіонів, що визначають напрями змін. Форсайт – це превентивне мислення про майбутнє і формулювання рекомендацій щодо його належного формування відповідно до принципу, що майбутнє буде сьогоднішні наміри, рішення і дії.

Передбачення об'єднує три процеси: стратегічне планування, створення тематичної політики (наприклад, інноваційна, технологічна, наукова, регіональна) і розвиток майбутніх наук (ф'ючерських досліджень). Передбачення – це не планування, а лише його елемент, що визначає напрями розвитку й пріоритети підтримки прийняття поточних рішень і мобілізації до спільних підприємств, що готують різні соціальні групи на майбутнє.

Моделювання можливих перспектив розвитку аграрних підприємств вимагає узагальнення знань про результати їхньої діяльності. Тенденції, які виявляємо в процесі досліджень, повинні ґрунтуватися на фактах і передбаченні експертів.

Актуальність теми дослідження підтверджується байдужістю теперішніх керівників підприємств до виявлення першопричин спаду економічної діяльності останніх. Здебільшого оцінюють результати станом «на тепер». Не вдаються керівники підприємств і до ретельного аналізу факторів, які не значаться в економічних довідниках. Часом, окремі чинники, які мають вплив на розвиток і функціонування господарства, є поза увагою економістів.

Не відхиляючись від обраного курсу дослідження, узагальнимо окремі трактування досліджуваних нами дефініцій.

Зокрема, І. В. Бестужев-Лада стверджує: «Пророкування виявляється у формі передчуття, передбачення, передугадкування, прогнозування. Передчуття (просте передбачення) містить інформацію про майбутнє на рівні інтуїції – підсвідомості. Іноді це поняття поширюють на всю сферу найпростішого випереджального відображення як властивості будь-якого організму. Передугадкування (складне передбачення) несе інформацію про майбутнє на основі життєвого досвіду, більш-менш правильні здогади про майбутнє, які не засновані на спеціальних наукових дослідженнях. Іноді це поняття поширюють на всі сфери складного випереджального відображення, яке є властивістю вищої форми руху матерії – мислення.

Нарешті, прогнозування (яке часто вживають у попередніх значеннях) повинно означати за такого підходу спеціальне наукове дослідження, предметом якого виступають перспективи розвитку явища» (Рабочая книга..., 1982) (переклад наш – К. Р.).

Прогнозування певних явищ, об'єктів чи процесів здійснюється з використанням системного підходу, моделювання, математичних, статистичних та інших методів і завершується науково обґрунтованим логічним висловлюванням про майбутній стан об'єкта дослідження – прогнозом. Передбачення ж базується здебільшого на вже готовому прогнозі, або на систематизованих чи проаналізованих даних (див. табл.).

Ми усвідомлюємо, що названі методи є комплексом дій, а не монометодами дослідження. Вони складаються з теоретичних та аналітичних досліджень, які не мають сталого складу чи послідовності дій. Уся складність застосування форсайт-досліджень полягає саме у відсутності єдиного «кліше», за допомогою якого можна було б провести дослідження.

Якщо у науковій літературі ми можемо знайти етапи здійснення прогнозування, то не знаходимо їх для процесу передбачення. Експерти, аналогії, моделювання, сценарії і таке інше – це все елементи задля досягнення спільної мети.

Таблиця

Прогноз і передбачення:спільні риси

Риса	Спільні риси
Результат	-
Суб'єктивна основа	+
Здійснюється лише на основі наукових методів	-
Виявлення закономірностей розвитку	+
Дослідження явищ та процесів, які ще не існують на момент дослідження, але можуть з'явитися і бути виявленими та вивченими в майбутньому	+
Поява нової якості в майбутньому	+
Можливе обґрунтування істинності результатів	+
Застосування модельного експерименту	+
Висновки ґрунтуються на гіпотезі	+
Локалізоване у часі й просторі	-
Діапазон прогнозування	-
.....	+/-

Результат прогнозування відображається поняттям «прогноз», а результатом передбачення може бути цілком абстрактне явище чи процес, не підтверджені цифрами.

Аналіз таблиці показав, що перелічені спільні риси не є остаточними та єдиними. Їхній перелік може поповнюватися безмежними об'єктивними чи суб'єктивними додатками. Вважаємо, що саме синергетичний підхід спроможний дати правдивий, верифікований, достовірний результат. Основні компоненти самого процесу повинні бути стратегічно спрямованими у вигляді бажаного майбутнього.

Наукова розробка прогнозування і передбачення повинна мати підтримку на рівні держави. Новітні розробки й директиви щодо їхнього використання мають стати пріоритетом державних мужів та об'єктом фінансування державних програм розвитку.

Методологія форсайт-досліджень, яку ми досліджуємо впродовж тривалого часу, дає змогу суміщати позитивні і необхідні риси кожного з методів у конкретних випадках. У кожному з форсайт-досліджень може використовуватися комбінація різних методів. Їхню доцільність визначають експерти в кожній конкретній ситуації. Сучасні методи досліджень з урахуванням прогностичних моделей розвитку суспільства, задіяні в процесі реалізації форсайт-досліджень, можуть виявитися найбільш адекватними за умови залучення максимальної кількості експертів – учасників цільових аудиторій.

Вважаємо, що поглиблення й удосконалення методологічних засад вітчизняних наукових досліджень сприятиме підвищенню ефективності функціонування підприємств різних сфер, зокрема й аграрної.

Стратегічне спрямування «на результат» може мати негативний вплив на ресурси, такі як земля, вода, повітря, корисні копалини тощо. З погляду прийняття ефективніших рішень, підприємства мають бути готові до наслідків різноманітних загроз і можливості скористатися резервами отримання креативних відповідей. Добрі традиції стратегічного планування дають змогу виокремити тенденції альтернативних інструментів та методів дослідження.

Під час форсайт-досліджень опрацюванню підлягає величезний масив інформації. Застарілі підходи не дають змоги ідентифікувати найважливіші фактори впливу. Цільові орієнтири форсайт-досліджень мають прямий вплив на ймовірність правильного передбачення майбутнього. Нові виклики, що з'являються у методології передбачення, вимагають вміння застосовувати специфічні інструменти прогнозування й управляти керованими процесами. Передбачливий підхід – це істотний компонент процесу ухвалення рішення.

Дослідниця О. В. Ксьонова (2018) пропонує використовувати метод експрес-діагностики через анонімне опитування, в якому 25 питань є 25 параметрами, котрі оцінюють. Оскільки такий вид діагностики стосується внутрішньої соціальної ефективності сільськогосподарських підприємств, то анонімне опитування можливе, але все-таки викликає певні сумніви достовірність таких результатів (Ксьонова, 2018).

Зробити вибір на користь потенційно правильного сценарію розвитку й ідентифікувати більшість потенційних загроз є основним завданням експертів форсайт-досліджень. Синергетичний ефект від використання великої кількості економічної діагностики забезпечує відповідний кінцевий результат.

Проведене нами опитування керівників аграрних підприємств свідчить про те, що наявні передумови для нарощення обсягів виробництва використовуються не в повному обсязі, а іноді навіть не на половину. Здебільшого наявні ресурси не використовуються за призначенням чи недооцінюються значення побічних продуктів переробки, незадіяних будівель та земель тощо.

Оскільки у кожному підприємстві усі ці обставини індивідуальні, то й підходи мають різнитися. Вважаємо за доцільне застосування певних шаблонів для форсайт-досліджень для галузей сільського господарства, зважаючи на особливості забезпечення земельними ресурсами, будівлями, працівниками та й зрештою фінансами. Оскільки такі шаблони практично нереально викорис-

товувати вручну, пропонуємо для розробки та впровадження комп'ютерну програму, яка за допомогою алгоритмів підбере необхідні методи економічної діагностики.

Вдосконалення й розвиток форсайт-досліджень тісно пов'язані з ІТ сферою, тому можуть слугувати платформою для нових розробок у цій галузі. Це дасть змогу пришвидшити терміни проведення досліджень й опрацювання інформації. Оскільки не можна всю відповідальність за форсайт-дослідження покласти на комп'ютерну техніку, експерти відіграють тут далеко не останню роль. Суб'єктивність їхніх думок може стати запорукою різносторонніх підходів. Сьогодні потребує добре проінформованого передбачення політичних подій. Важливо приймати життєздатні рішення в умовах і контексті невпевненості.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Вважаємо, що проведене нами дослідження доводить результативність поєднання прогнозу та передбачення, вказує на недоліки застосування цих методів окремо.

Наявність превентивного наукового моделювання майбутнього визначена нами як запорука зрівноваженого розвитку нашої держави та її складових на усіх рівнях вертикалі господарювання. Пропонуємо підтримати запропоновану та обґрунтовану нами дефініцію «превентивне наукове моделювання» для складання планів розвитку держави загалом й регіонів, галузей та підприємств зокрема. Для цього необхідне директивне закріплення цього визначення й просування його в наукових колах.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Горіховський, М. В., 2017. Використання форсайт-технологій в управлінні фермерським господарством. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, [online] Доступно: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/13803/1/> (Дата звернення 12 березня 2019).

Карасев, О. И. и Вишневы, К. О. 2017. *Возможности интеграции Форсайта в разработку инновационной политики*. [online]. Доступно: http://www.ido.ru/ido_press/ido_press/articles/?content_id=1581&news_id=1292 (Дата обращения 15 марта 2019).

Ксьонова, О. В., 2018. Експрес-діагностика внутрішньої соціальної ефективності сільськогосподарських підприємств: методичне забезпечення. *Економіка АПК*, 12, с. 50–57.

Макроекономічний прогноз 2020–2022: передбачено два варіанти зростання ВВП. [online] Доступно: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/05/15/647811/> (Дата звернення 12 березня 2019).

Рабочая книга по прогнозированию, 1982. Москва: Мысль.

Руліцька, К. М., 2013. Доцільність використання форсайту для прогнозування розвитку вітчизняних аграрних формувань. *Вісник НТУ «ХП»*, 53 (1026), с. 121–125.

Руліцька, К. М., 2014. Регіональні аспекти використання форсайту для прогнозування розвитку вітчизняних аграрних підприємств. *Молодий вчений*, 4 (07), квітень, с. 116–119.

Gracht, H. A. et. al., 2015. Foresight support systems: the future role of ICT for foresight. *Technological Forecasting and Social Change*, 97, pp. 1–6.

Цедік, М. Г., 2013. Зарубіжний та вітчизняний досвід регіонального форсайту. *Інноваційні підходи та механізми державного та муніципального управління*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (12.04.2013). Київ: ВПЦ АМУ.

Стаття надійшла 04.04.2019.

